בשלח ג

א. עה"פ „ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהי' בו" פרש"י „וביום השביעי שבת — שבת הוא, המן לא יהי' בו, ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים".

ומקורו בדרשת ר' אלעזר המודעי ב־מכילתא עה"פ: „ששת ימים תלקטוהו, רבי יהושע אומר למדנו שאין יורד בשבת ב־יום טוב מנין תלמוד לומר שבת[2] לא יהי' בו, רבי אלעזר המודעי אומר למדנו ש־אינו יורד בשבת ביום טוב מנין תלמוד לומר לא[3] יהי' בו ביום הכפורים מנין ת"ל שבת לא יהי' בו".

אלא ששינה רש"י מדרשת ר"א בכמה פרטים: א) במכילתא יש לימוד בפ"ע ל־יו"ט ולימוד בפ"ע ליוהכ"פ, משא"כ רש"י כוללן יחד, ב) במכילתא מקדים יו"ט ל־יוהכ"פ[4], ואילו רש"י מקדים יוהכ"פ[5] ל־יו"ט. ג) במכילתא נלמד יו"ט ממ"ש „לא יהי' בו", ויוהכ"פ ממ"ש „שבת לא יהי' בו", ולשון רש"י היא „לא בא הכתוב", היינו ש־כל הכתוב כולו בא לרבות יוהכ"פ ויו"ט.

ובפשטות, היסוד לשינויים אלו הוא: לפי דרשת המכילתא, אין שביתת המן ב־יו"ט ויוהכ"פ כגדר שביתתו ביום השבת (וכן שביתתו ביו"ט ויוהכ"פ הם שני גדרי שביתה שונים), משא"כ לפרש"י כולם הם באותו סוג. ומודגש גם בהד"ה בפרש"י „וביום השביעי שבת", שע"ז מפרש „שבת הוא המן לא יהי' בו (וממשיך) ולא בא ה־כתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טו־בים" (דלהיות שכבר נאמר „כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה[6], ששת ימים תלקטוהו", צ"ל, שהכתוב לא בא לרבות אלא יוהכ"פ ויו"ט), ונמצא, שיוהכ"פ ויו"ט נלמדים יחדיו מהכתוב „וביום השביעי שבת גו'".

והסברת הדבר: להמכילתא, זה שלא ירד המן ביוהכ"פ וביו"ט הוא לפי שגם ימים אלו הם ימים מיוחדים וקדושים ה־מובדלים משאר ימות השבוע (ימי החול) [וכיון שחלוקה קדושת יוהכ"פ מקדושת שבת, וכן קדושת יו"ט מקדושת יוהכ"פ, לכן צריכים לימוד מיוחד לכ"א]; ואילו לפרש"י זה שלא ירד בימים אלו הוא מצד גדר „שבת" שבהם, לפי שגם הם בכלל שבתות ה'.

וזהו גם הטעם שהקדים רש"י יוהכ"פ ליו"ט, כי ביוהכ"פ פשוט יותר שנקרא „שבת"[8].

ב. והנה כתבו התוס' בכ"מ[9], דיש מד־

---

1) טז, כו.

2) כן הובא בילש"ש כאן עה"פ רמז רסא. וב־מכילתא דפוס ראשון „ת"ל לא יהי' בו".

3) ע"פ גירסת הילקוט. ובמכילתא „ת"ל שבת ביום הכפורים שהוא שבתון מנין ת"ל לא יהי' בו". וכגירסא שבפנים הובא בכ"מ. וראה מכילתא ב־הוצאת הורוויץ כמה גירסאות ושינויים במכילתא. וש"נ.

4) וכן להלן במכילתא (עה"פ (טז, לא) והוא כזרע גד) מקדים יו"ט ליוהכ"פ.

5) אף שי"ל שלפני רש"י כן היתה הגירסא במכילתא. ולהעיר שכן הובא בתוס' ביצה דלקמן (בפנים סעיף ב), שמקדים יוהכ"פ ליו"ט.

6) שם, כה.

7) ראה זית רענן על יל"ש, שמפרש עד"ז דברי ר"א המודעי במכילתא ויל"ש.

8) שהרי נק' שבת שבתון (אחרי טז, לא. אמור כג, לב).

9) עירובין לח, ב ד"ה ואין. ביצה ב, ב ד"ה והי'.

רשות חלוקות אם ירד המן ביו"ט. דממ"ש בשבת (יום השביעי) „ויברך . . ויקדש[10], ברכו במן וקדשו במן"[11] (שבשבת לא ירד המן) משמע דרק בשבת לא ירד אבל ב־יו"ט ירד[12], ואילו לדרשת המכילתא „שבת לא יהי' בו לרבות יום הכפורים, לא יהי' בו לרבות יום טוב"[13], לא הי' המן יורד בהם.

אבל רש"י בפירושו עה"ת הביא את שתי הדרשות: עה"פ[14] „ויברך . . ויקדש" פי' „ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגולגולת ובששי לחם משנה, וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת", וביחד עם זה הביא בפרשתנו (כנ"ל) שלא ירד המן ביוהכ"פ וימים טובים.

וע"פ הנ"ל מובן הוא, כי לשיטת רש"י זה שלא ירד המן ביוהכ"פ ויו"ט אינו מצד קדושת היום שבהם מצד עצמם (שגם הם מובדלים מהימים שלפניהם ולאחריהם להיותם מקראי קודש), אלא מצד גדר „שבת" שבהם[15].

ג. ויש לומר דנפק"מ להלכה, וב־הקדים:

בחיוב לחם משנה כ' הרי"ף[16] דחיובו ביו"ט כמו בשבת, „דא"ר אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב[17] ופירשו רבנן דבימים טובים נמי בעינן לבצוע על שתי ככרות כשבת דעיקר חיובא בשבת משום דלא הוה המן נחית בשבת אלא הוה נחית בערב שבת זוגי זוגי ובימים טובים נמי לא הוה נחית אלא הוה נחית בערב יום [ב־ערבי ימים טובים] זוגי זוגי כמו דהוה נחית בערבי שבתות הלכך בעינן למבצע ביום טוב על תרתין ריפאתא שלמאתא כ־דמחייבין בשבת".

והנה הרמב"ם הביא החיוב דלחם משנה בשבת ויו"ט ב' פעמים, בהל' ברכות ובהל' שבת: בהל' ברכות[18] כ' „בשבתות ובימים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות נוטל שתיהן בידו ובוצע אחת מהן", ובהל' שבת[19] כ' בקיצור „וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות וכן בימים טו־בים".

ואף שבפשטות נראה דהוא אותו הדין וקיצר בלשונו בהל' שבת כי סמיך על מ"ש לפנ"ז בהל' ברכות, נ"ל, שהם שני דינים בחיוב לחם משנה.

דהנה חיוב זה יש לבאר בשני אופנים:

א) הוא דין בסעודת שבת, דגדר סעודה הוא ע"י קביעתה על פת, וכיון שסעודת שבת היא סעודה חשובה לכן חייבים לק־בוע אותה על לחם משנה.

ב) חיוב לחם משנה הוא דין בבציעת הפת, דמהלכות בציעת הפת שצריך לברך ולבצוע אשלימה, אלא שבשבת נתוסף בגדר „שלימה", דלהיותו יום חשוב הרי

---

10) בראשית ב, ג.

11) ב"ר פי"א, ב.

12) אבל ראה נזר הקודש (השלם) לב"ר שם.

13) ל' התוס' בביצה שם. ובעירובין שם „ד־דרשינן שלא ירד מן לישראל בשבתות וימים טובים".

14) בראשית שם. ועד"ז פי' ביתרו כ, יא.

15) כמ"ש בחזקוני בראשית שם. וראה גו"א נפרש"י כאן (אלא שמבאר, שעד"ז הוא גם הפירוש במכילתא). וראה אמרי שפר ונחלת יעקב בפרש"י בראשית שם. ס' זכרון פרשתנו כאן.

16) לפסחים קטז, ע"א. הובא בתוס' פסחים שם ד"ה מה דרכו. ב"י לטאו"ח סתקכ"ט. וכ"ה דעת רב נטרונאי גאון (הובא באוצר הגאונים ברכות לט, ב. ובכ"מ).

17) פרשתנו טז, כב.

18) פ"ז ה"ד.

19) פ"ל ה"ט.

„שלימה" בו היא לחם משנה, ולכן צ"ל ב־ציעת הפת על לחם משנה[20].

ויש לומר נפק"מ בפשטות בין שני ה־אופנים: אם הוא דין בבציעת הפת, ה"ז נו־גע רק בעת הברכה ובציעת הפת*[20], משא"כ אם זה גדר בחשיבות הסעודה, ה"ז נוגע לכל הסעודה, ולכן צריך שיהיו שני הלחמים על השולחן במשך הסעודה, ומצוה (מן המובחר) לאכול משניהם[21].

ועפ"ז יש לומר, דמ"ש הרמב"ם דין זה ב"פ, בהל' ברכות ובהל' שבת, הוא משום שס"ל דתרווייהו איתנהו בי', שיש שני הגדרים בחיוב לחם משנה, הן מדין בציעת הפת והן מדין הלכות סעודת שבת (ויו"ט).

וזהו החילוק בין שתי ההלכות ב־רמב"ם: בהלכות ברכות הביא החיוב ד־לחם משנה בהמשך לדיני בציעת הפת, דהתחלת ההלכה היא „מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה, אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה", ובהמשך לזה מביא „בשבתות ובימים טובים חייב לב־צוע על שתי ככרות, נוטל שתיהן בידו ובוצע אחת מהן", היינו שמדיני בציעת הפת חייב בשבת ויו"ט לבצוע על שתי ככרות[22].

ואילו בהל' שבת קאי בדין הב' שבלחם משנה, מצד חשיבות הסעודה שבזה, כ־דיוק לשונו „חייב אדם לאכול שלש סעו־דות בשבת כו' וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככ־רות", דמהלכות ודיני ג' סעודות בשבת יש חיוב לקבוע אותן על יין ולבצוע על שתי ככרות.

ולכן לא הוסיף כאן (מ"ש בהל' ברכות) דבוצע רק ככר אחת, כי זהו רק מצד דין בציעת הפת, ולא בקביעות הסעודה (כנ"ל).

ולפ"ז נמצא עוד נפק"מ: במגיד משנה להל' שבת שם הביא לענין חיוב לחם משנה „וכתב גאון כל זמן שהוא סועד", דהיינו שחיוב זה הוא בכל סעודה שסועד בשבת[23]. ולכאורה זהו מצד דין בציעת הפת שבלחם משנה[24], דאז כל פעם שהוא

---

20) וכמובן גם מפרטי הדינים בהל' בציעת הפת (שו"ע אדה"ז או"ח סקס"ז ס"ג, וש"נ) דבימות החול „טוב לחתוך מעט בסכין פרוסת הבציעה מן הלחם קודם שיתחיל לברך כו' בשבת ויו"ט אין לחתוך כלל בלחם עד לאחר הברכה כי שמא כו' ובשבת צ"ל לחם משנה שלם". וראה גם שם סקס"ח ס"ג החילוק בין ימות החול ושבת לענין לחם משנה שיהי' לחם שלם.

*20) ראה שו"ע אדה"ז סעד"ר ס"ב (כדעת ר"כ, הובא לקמן ס"ד. אבל ראה הערה 29). ולהעיר מפמ"ג שם (משב"ז סק"ב). ועוד.

21) ראה שטמ"ק (ריטב"א) ועוד לברכות (לט, ב), שמפרש המימרא „חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת" — „פירוש ולבצוע משתיהן". וראה ב"ח לטאו"ח סי' רדע ש„ראוי לנהוג (כשני הפי־רושים*) לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה וגם לבצוע שתי הככרות של לחם משנה לחתיכות שיאכלו כל המסובין מהם ועכ"פ יהא נוהג כך בסעודת בקר דכבוד יום קודם לכבוד לילה" (הובא גם במג"א שם סק"ב), ומשמע דבציעה על ב' הככרות הוי מצד חשיבות הסעודה.

*) דרש"י והרשב"א בברכות שם, ושבת קיז, סע"ב (כדלקמן הערה 27).

22) והרי גם בדין בציעה על שלימה, שבכלל היא מצוה מן המובחר (כלשון הרמב"ם בתחילת ההלכה), הרי בשבת ויו"ט יש ע"ז חיוב מיוחד, וכמובן גם משו"ע שבהערה 20.

23) וכ"ה באבודרהם ב„דיני שלש סעודות" בשם הרא"ש (הובא ברמ"א (ושו"ע אדה"ז) או"ח סרצ"א ס"ד (ס"ז)): כל שעה שמבקש לסעוד חייב בלח"מ ואע"פ שאינו מחוייב אלא בשלש סעודות.

24) ראה ביאורי הגר"א או"ח שם סקי"ב.

סועד בשבת ויו"ט צריך לבצוע על שתי ככרות, אבל חיוב לחם משנה מצד דין סעודת שבת י"ל שהוא רק בסעודות של חיוב, ג' סעודות השבת[25] (ולא אם מרבה עוד סעודות של רשות).

ד. ומעתה יש לעיין בחיוב לחם משנה דיו"ט, אם גם בו יש שני דינים אלו או לאו, ובהקדים:

מקור דין לחם משנה הוא במס' שבת[26]: „אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה, אמר רבי אשי חזינא לי' לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב רבי זירא הוה בצע אכולה שירותי'".[27]

וסוגיא זו הובאה גם במס' ברכות[28] ל־אחרי דיני בציעת הפת אם היא על הפתי־תין או על השלימות, וקאמר „וירא שמים יוצא ידי שניהן . . מניח פרוסה בתוך ה־שלימה ובוצע . . א"ר פפא הכל מודים ב־פסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב", וממשיך לאח"ז „אמר ר"א כו'".

ויש לומר בפשטות, שזהו המקור לדב־רי הרמב"ם שיש בחיוב לחם משנה שני הגדרים, מצד הלכות בציעת הפת ומצד דין סעודת שבת[29], שזהו החילוק בין שתי הסוגיות דברכות ודשבת: במס' ברכות שם קאי בדיני בציעת הפת כנ"ל, ומזה למדין שחיוב לחם משנה הוא מצד הלכות בציעת הפת[24]; והסוגיא דמס' שבת שם היא (בעיקר) בדיני סעודות שבת[30], שמזה מובן, שחיוב לחם משנה הוא גדר בסעודת שבת.

והנה כתבו התוס'[31] „ועיקר מילתי' דר' חייא בר אבא[32] בפרק כל כתבי אלא להכי מייתי התם (בברכות) אחר פסח לומר ש־צריך שם מצה שלישית משום לחם משנה וחייב לבצוע על שתי ככרות בין בשבת בין בי"ט, דאי לאו הכי למה הביא שם מילתי' דר' חייא, וכן פסק רב אלפס ד־צריך לבצוע על שתי ככרות ביום טוב וה־טעם לפי שהי' לחם משנה יורד בערבי ימים טובים". ונמצא, שבסוגיא דמס' בר־

---

25) שלמדוהו ממ"ש ג' פעמים היום בפרשת המן — שבת קיז, סע"ב. ולכמה דיעות משמע דהוי דאורייתא — ראה חרדים פ"ד מצוות התלויות בושט אות ג'. לבוש ר"ס רצא. ט"ז סתע"ב סק"א. סתרע"ח סק"ב. ובכ"מ. וראה שו"ע אדה"ז רסרד"ע.

26) קיז, סע"ב.

27) לפרש"י (ברכות ושבת שם) ר"ז בצע א־כולה שירותי' היינו פרוסה גדולה, ולהרשב"א בבר־כות ושבת שם (וכן בשטמ"ק ברכות ועוד ראשונים), ר"ז בצע משני הככרות. וראה הערה 29.

28) לט, ב בשינויים קלים.

29) ע"פ מ"ש הרשב"א ועוד (הנ"ל הערה 27) שר' זירא הי' בוצע על כל הככרות, לכאורה י"ל (ע"פ הנ"ל ס"ג) שזהו החילוק בין רב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא, כי ס"ל דהוי דין בבציעת הפת, ור"ז דבצע על ב' הככרות, כי ס"ל דהוי דין בסעודה. אבל מזה שהוסיף רב כהנא (בשבת שם. ולכמה גירסאות גם בברכות) „לקטו כתיב" מסתבר דגם לר' כהנא מקרי קביעת סעודה על שתיהן. אבל להעיר דלפי השטמ"ק (ריטב"א) (הנ"ל הערה 21) מאמר רבי אבא בשבת „חייב אדם לבצוע על שתי ככרות" פירושו שצריך „לבצוע משתיהן". והרי לפי גירסת הרשב"א ושטמ"ק הנ"ל בברכות היא דדברי ר"ז בא לפני דברי רב אשי חזינא לי' לרב כהנא (דלא כלפנינו) — ראה דק"ס ברכות שם.

30) להעיר מהשינוי בפרש"י בין מס' שבת למס' ברכות בד"ה בצע לכולי' שירותי': במס' שבת כ' „פרוסה גדולה ודי לו בה לאותה סעודה ולכבוד שבת ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה", ואילו בברכות קיצר „פרוסה גדולה שהי' די לו לכל הסעודה בשבת" — הרי שבמס' שבת מדגיש יותר חשיבות הסעודה.

ויש לבאר ע"פ הנ"ל גם השינויים בגי' הגמ' כמו שהוא במס' ברכות ומס' שבת. ואכ"מ.

31) פסחים שבהערה 16.

32) לפנינו בברכות ושבת שם ר' אבא (כנסמן עה"ג לתוס' פסחים שם). ובר"ן שבת שם „רבא".

כות נתחדש, שחיוב לחם משנה הוא גם ביו"ט.

ועפ"ז י"ל, דזה שהחיוב דלחם משנה ביו"ט נלמד בהסוגיא דברכות דוקא, הוא לפי שלשיטת הש"ס, הא שלמדין חיוב לחם משנה משבת הוא רק לענין גדר לחם משנה מצד הלכות בציעת הפת (דבי' עס־קינן במס' ברכות שם), אבל לא מצד הגדר דסעודת יו"ט (דבזה עסקינן במס' שבת שם, בדיני סעודת שבת).

והסברת הדבר: בחיוב בציעת פת אין חילוק בין שבת ויו"ט[33], ולכן מסתבר לומר, דכשם שבציעת פת דשבת צ"ל על שתי ככרות, כך הוא ביו"ט; משא"כ בענין סעודות שבת ויו"ט, מצינו כמה חילוקים ביניהם, דכיון שבשבת אסורים גם ב־מלאכת אוכל נפש, וצ"ל הכנה רבתי לה־סעודה מערב שבת, הרי נמצא, שיש לסעו־דת שבת יותר חשיבות וקביעות מסעודת יו"ט שאפשר להכינה בו ביום[34]. ולכן יש מקום לומר, שאין סעודת יו"ט מחייבת קביעות הסעודה על שתי ככרות.

וע"פ כ"ז יש לומר, דזה תלוי בהחילוק שבין המכילתא ופרש"י עה"ת (הנ"ל):

לדעת רש"י, דזה שהמן לא ירד ביו"ט הוא מצד גדר שבת שבו, עד"ז הוא לענין חיוב לחם משנה (שלמדים מהעדר ירידת המן ביו"ט), שגדר חיוב לחם משנה דיו"ט הוא בדיוק כהחיוב דשבת, שיש בו שני ה־גדרים, הן מצד הלכות בציעת הפת והן מצד[35] חיוב הסעודה[36]: משא"כ להמכיל־תא, שיש לימוד בפ"ע שהמן לא ירד ב־יו"ט, הרי גם חיוב לחם משנה דיו"ט המס־תעף מזה, אינו שווה לחיוב לחם משנה דשבת בכל, כי חיוב לחם משנה דיו"ט הוא רק מצד הל' בציעת הפת, ולא מצד החיוב דסעודת יו"ט.

(משיחת ש"פ בשלח תשכ"ח)

---

33) ראה ברכות מט, ב. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סתרי"ד. שו"ת צ"צ או"ח סל"ו ד"ה והנה (לענין אכילת פת בשבת).

[בנוגע לחיוב אכילת פת ביו"ט אם הוא מדין שמחה או מדין עונג – ראה רא"ש ברכות פ"ז סכ"ג. מעדני יו"ט שם אות ז. שו"ע אדה"ז או"ח סקפ"ח ס"י. ובסי' תקכט ס"ג „איזהו עונג זה שאמרו חכמים כו'". שו"ת רעק"א ס"א ובהשמטות לשם. ועוד. ואכ"מ].

34) ראה נחלת יעקב שבהערה 15.

35) ולכאורה כן משמע ברמב"ם הל' שבת שם, שהוסיף „וכן בימים טובים" (ודוחק לומר דקאי רק על עיקר הדין דשתיית יין ובציעת הפת בימים טובים ולא על גדרו).

וצ"ע הא דהשמיט אדה"ז הדין דלחם משנה ב־הל' י"ט בסי' תקכט שהביאו המחבר בשו"ע שם ס"א*, אף שהזכירו אדה"ז כמ"פ בשו"ע שלו (סקס"ז ס"ג. סרד"ע ס"ב. סתע"ג סכ"ד. סתע"ה ס"ג – ומפ־רש שם „אע"פ שבכל יו"ט חייב האדם לבצוע על לחם משנה כמו שית' בסימן תקכט**). ואכ"מ.

36) וי"ל שבזה תלוי ג"כ אם ישנו חיוב ג' סעו־דות גם ביו"ט כמו בשבת – ראה טור או"ח סתקכ"ט בדעת הרמב"ם הל' שבת שם. כלבו הל' יו"ט (סנ"ח). וראה מושב זקנים עה"ת (לבעה"ת) פרשתנו כאן.

---

*) בשו"ע שם „וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין", ואולי משנה בשו"ע הסדר מלשון הרמב"ם כי ס"ל שחיוב לחם משנה (ביו"ט) הוא רק מדין בציעת הפת ולא מדין סעודה.

**) בכמה דפוסים „תק"ח", אבל בדפוס ראשון (שקלאוו, תקע"ד) „תקכ"ט".